

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Prof. Dr. Eşref BUHARALI Özel Sayısı/ Special Issue Dedicated to Prof. Dr. Eşref Buharalı,
Kasım/November 2024, ss. 277-290.

Geliş Tarihi–Received Date: 27.08.2024 Kabul Tarihi–Accepted Date: 10.10.2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLİ’NİN KÜNHÜ’L-AHBÂR’INDA YER ALAN OSMANLI DEVLET ADAMLARI

 <https://doi.org/10.53718/gttad.1539195>

 AHMET AYDIN*

ÖZ

Gelibolulu Mustafa Âli 16. yüzyıl Osmanlı ülkesinde yaşamış önemli bir devlet adamı ve aynı zamanda müelliftir. Mustafa Âli, Gelibolu’da doğmuş ve ilk tahsilini burada tamamlamıştır. Yirmi yaşında medrese eğitimini tamamlayan Mustafa Âli daha sonrasında ölümüne kadar Osmanlı Devleti’nin çeşitli kademelerinde görev yapmıştır. Mustafa Âli’nin günümüz tarihçiliği için kıymetli olan yönü ise yazarlığıdır. Mustafa Âli’nin çeşitli alanlarda yazılmış altmışa yakın eseri bulunmaktadır. Gelibolulu Mustafa Âli, kendisinden önceki dönemde yaşamış ve Osmanlı tarihçiliğinde önemli bir merhale olan İdris-i Bitlisi, Kemâlpaşazâde ve Hoca Sadeddin Efendi gibi kaynağı esas alan tarihçilik anlayışını kendine rehber edinmiştir.

Gelibolulu Mustafa Âli’nin şöhret kazanmasına vesile olan en önemli eseri ise Kühü’l-Ahbâr’dır. Zikredilen eserden dolayı Mustafa Âli, 16. yüzyılın en önemli Osmanlı tarihçilerinden biri olarak anılmıştır. Mustafa Âli, Kühü’l-Ahbâr’ı 1591-1598 tarihleri arasında kaleme almış ve eserini dört rükundan (bölüm) meydana getirmiştir. Mustafa Âli eserini tarih bilimine mükemmellik kazandırmak amacıyla kaleme aldığı ifade etmektedir. Kühü’l-Ahbâr dünya tarihini esas alan bir eserdir. Müellif eserin birinci cildinde yaradılıştan Hz. Muhammed devrine kadar olan olaylar, ikinci cildinde Emeviler ve Abbasiler dönemleri, üçüncü cildindeyse Türk ve Moğol hanedanlarının tarihi hakkında malumat vermektedir. Mustafa Âli’nin kendine özgü üslubuyla kaleme aldığı Kühü’l-Ahbâr’ın dördüncü rüknü ise Osmanlı tarihini ihtiva etmektedir. Âli eserinin dördüncü rükunda Osmanlı Devleti’nin zuhurundan 1598 tarihindeki Eğri seferine kadarki hadiselerden, devlet adamları, şair ve âlimlerden bahseder. Mustafa Âli, Kühü’l-Ahbâr’ını hazırlarken bugün bazılarında ulaşamadığımız altı yüz civarında kaynaktan istifade etmiştir. Mustafa Âli kaynaklarının birçoğunun orijinalini görmüş, bazı tarihi hadiselerin bizzat içinde bulunmuş bazı şairlerin meclisinde bulunarak onların ağzından eserlerini dinlemiştir. Dinlemiş olduğu tezkireleri de eserinde nakletmiştir. Âli malumata dayanan bilgileri kullanırken önce kendisi tenkit etmiş daha sonra da yorumlayarak eserine derç etmiştir.

Bu çalışmada ise Mustafa Âli’nin Kühü’l-Ahbâr adlı başyapıtının dördüncü rükunda yer alan devlet adamları ve de özellikle devrin ulemaları hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Bu sayede de Âli’nin eserinde yer alan ve Osmanlı bürokrasisinde görev alan devlet adamlarının tasnifinin yapılarak bundan sonraki araştırmalara katkı yapılması amaçlanmıştır. Çalışmanın ana kaynağı Kühü’l-Ahbâr’dır. Eser öncelikle tarafımızdan transkript edilmiş ve akabinde eserde yer alan ve Âli’nin biyografisi hakkında bilgi verdiği devlet adamları bilgisayarda excell programına aktarılmış daha sonra ise elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu çalışmayla birlikte Osmanlı devlet teşkilatında yer alan ve Âli tarafından zikredilen devlet adamları yeniden gün yüzüne çıkartılmış olacaktır. Zira çalışmada Âli’nin zikrettiği devlet adamları içerisinde yer alan kadıasker, şeyhülislâm, müftü, kadı, tarihçi, şair ve hekimler tablo halinde belirtilmiştir. Yine çalışmada Âli tarafından zikredilen Osmanlı medreseleri de tabloya aktarılmıştır. Çalışmayla birlikte tasnif edilerek tablo haline getirilen Osmanlı devlet adamlarının ve de medreselerin bundan sonra yapılacak olan araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Ağrı/TÜRKİYE, E-Posta: aaydin@agri.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6811-0917.

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ'NİN KÜNHÜ'L-AHBÂR'INDA YER ALAN OSMANLI DEVLET ADAMLARI

Anahtar Kelimeler: Gelibolulu Mustafa Âli, Künhü'l Ahbâr, Osmanlı Devlet Adamları, Ulema, Bürokrasi.

OTTOMAN STATESMEN IN GELIBOLU MUSTAFA ALI'S KUNHU'L-AKHBAR

ABSTRACT

Gelibolulu Mustafa Ali was an important statesman and author who lived in the 16th century Ottoman Empire. Mustafa Ali was born in Gelibolu and completed his primary education there. Mustafa Ali, who completed his madrasah education at the age of twenty, later served in various positions in the Ottoman Empire until his death. The valuable aspect of Mustafa Ali for today's historiography is his authorship. Mustafa Ali has nearly sixty works written in various fields. Mustafa Ali from Gelibolu adopted as his guide the understanding of historiography based on sources such as İdris Bitlisi, Kemalpashazade and Hoca Sadeddin Efendi, who lived in the period before him and were an important stage in Ottoman historiography.

The most important work of Gelibolu Mustafa Ali, which brought him fame, is Kunhu'l-Akhbar. Because of the aforementioned work, Mustafa Ali was remembered as one of the most important Ottoman historians of the 16th century. Mustafa Ali wrote Kunhu'l-Akhbar between 1591-1598 and composed his work in four parts. Mustafa Ali states that he wrote his work with the aim of bringing perfection to the science of history. Kunhu'l-Akhbar is a work based on world history. In the first volume of the work, the author provides information about the events from creation to the time of the Prophet Muhammad, in the second volume, the Umayyad and Abbasid periods, and in the third volume, the history of the Turkish and Mongol dynasties. The fourth part of Kunhu'l-Akhbar, written by Mustafa Ali in his unique style, covers Ottoman history. In the fourth part of his work, Ali talks about the events, statesmen, poets and scholars from the emergence of the Ottoman State until the Egri campaign in 1598. While preparing his Kunhu'l-Akhbar, Mustafa Ali made use of approximately six hundred sources, some of which we cannot access today. Mustafa Ali saw the originals of many of his sources, was personally involved in some historical events, was in the company of some poets and listened to their works. He also narrated the anthologies he listened to in his work. While using information based on knowledge, Ali first criticized it himself and then interpreted it and incorporated it into his work.

In this study, it is aimed to give information about the statesmen and especially the scholars of the period in the fourth section of Mustafa Ali's masterpiece Kunhu'l-Akhbâr. In this way, it is aimed to contribute to future research by classifying the statesmen who took part in Ali's work and who served in the Ottoman bureaucracy. The main source of the study is Kunhu'l-Akhbar. The work was first transcribed by us and then the statesmen in the work, whose biography Ali gave information about, were transferred to the Excel program on the computer and then the obtained data was evaluated by the content analysis method. With this study, the statesmen who took part in the Ottoman state organization and were mentioned by Ali will be brought to light again. Because in the study, the statesmen mentioned by Ali, such as judges, sheikhs al-Islam, mufti, judges, historians, poets and physicians, are listed in a table. Again, the Ottoman madrasahs mentioned by Ali in the study were also transferred to the table. It is thought that the Ottoman statesmen and madrasahs that were classified and tabulated with the study will contribute to future research.

Keywords: Gelibolulu Mustafa Ali, Künhü'l Ahbar, Ottoman Statesmen, Purchase, Bureaucracy.

GİRİŞ

Gelibolulu Mustafa Âli 16. yüzyılın sonlarında yaşamış önemli bir Osmanlı aydını ve aynı zamanda bürokrattır. Mustafa Âli, hayalindeki devlet görevine bir türlü terfi edememiş olsa da yayınlamış olduğu altmış civarındaki eserleriyle günümüzde de adından söz ettiren önemli bir Osmanlı aydınıdır. Bu sebepten dolayı da günümüze kadar onun hakkında çok sayıda çalışma yapılmıştır.¹ Bu çalışmada ise Âli'nin Künhü'l-Ahbâr adlı başyapıtının dördüncü rüknünde (bölüm) yer alan devlet adamları ve de özellikle ulemalar hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Bu sayede de Âli'nin eserinde yer alan ve Osmanlı bürokrasisinde yer alan devlet adamlarının tasnifinin yapılarak bundan sonraki araştırmalara katkı yapılması amaçlanmıştır. Çalışmanın ana kaynağı Künhü'l-Ahbâr'dır. Eser öncelikle tarafımızdan transkript edilmiş ve akabinde eserde yer alan ve Âli'nin biyografisi hakkında bilgi verdiği devlet adamları bilgisayarda excell programına aktarılmış daha sonra ise elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu çalışmayla birlikte Osmanlı devlet teşkilatında yer alan ve Âli tarafından zikredilen devlet adamları yeniden gün yüzüne çıkartılmış olacaktır. Çalışmada öncelikle Âli tarafından yazılan eserlere göre müellifin hayatı ve yapmış olduğu görevler hakkında

¹ Mustafa Âli hakkında yapılan bazı araştırmalar için bkz. Andreas Tietze, *Mustafa Âli's Description of Cairo of 1599*, Wien 1975; Mustafa İsen, *Gelibolulu Mustafa Âli*, Ankara 1988; Mustafa İsen, *Gelibolulu Âli, Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara 1994; Cornell H. Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âli, Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, (Çeviren: Ayla Ortaç), İstanbul 1996; H., Mustafa Eravcı, *Âli's Nusret-nâme*, (Basılmamış Doktora tezi), Edinburgh 1998.

kısaca bilgi verilmiştir. Daha sonra ise Âlî'nin günümüzde de önemli bir müverrih olarak adlandırılmasına sebep olan eseri *Kühü'l-Ahbâr*'ı hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise Âlî'nin *Kühü'l-Ahbâr*'ının dördüncü rüknünde yer alan devlet adamları tasnif edilmiştir.

1. Mustafa Âlî'nin Hayatı

Gelibolulu Mustafa Âlî, 16. yüzyılın en önemli Osmanlı tarihçilerinden biridir. Mustafa Âlî, Hoca Ahmed bin Abdullah'ın en büyük oğludur.² Âlî, kendi ifadesiyle 24-25 Nisan 1541 gecesinin uğursuz bir saatinde Gelibolu'da dünyaya gelmiş ve burada büyümüştür.³ Gelibolu'da büyümesi onun ileriki yaşamı üzerinde çok etkili olmuştur. Zira bölgede çok sayıda bulunan ulema ve mutasavvıf, onu etkilemiştir. Altı yaşında medreseye başlayan Âlî, 1552-1553 tarihinde Habib-i Hamidi'den kâfiye dersi almıştır.⁴ Âlî, on yedi yaşında Gelibolulu Surûri'den tefsir ve fıkıh, Sinan Halife'den mantık, kelâm ve meânî derslerini almıştır. İlk yıllarında çeşmi mahlasını kullanan Mustafa, artık Âlî mahlasını kullanmaya başlamıştır.⁵

Yirmi yaşında medrese eğitimini tamamlayan Mustafa Âlî, kadı olmak için beklerken yani mülâzemet görevi esnasında⁶ ilk eseri olan *Mihr ü Mâh*'ı 1560-1561 tarihinde yazarak Kütahya Sancakbeyi olan Şehzade Selim'e sunmuştur.⁷ 1532-1563 tarihinde ise onun ileriki yaşamı üzerinde çok etkisi olacak olan Şam Beylerbeyi Lala Mustafa Paşa'nın divan kâtibi olmuştur. Paşanın Yemen serdarlığına tayin edilmesi üzerine de onun sır kâtibi olarak 1568-1569 tarihinde Mısır'a gitmiştir.⁸ Lala Mustafa Paşa'nın Yemen serdarlığından azledilmesi üzerine sır kâtibi olarak yazmış olduğu mektuplar yüzünden teftiş edilmiştir.⁹ Âlî teftiştin Saruhan sancakbeyi olan Şehzade Murad'a sığınması sayesinde kurtulmuştur. Bir müddet Şehzade Murad'ın yanında kalan Âlî bu esnada *Mihr ü Vefâ* ve *Nadirü'l-Mehârib* adlı eserlerini Şehzade Murad'a sunmuştur. Yine bu esnada daha önceden kaleme almış olduğu *Rahatü'n-nüfus* adlı eserini (1569-1570) genişleterek tercüme etmiştir.¹⁰

Mustafa Âlî, Şehzade Murad'ın şefaati ve Şeyh Muslihiddin bin Nureddin'in aracılığı ile *Heft Meclisi* adlı eserini İstanbul'da Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'ya sunmuştur.¹¹ Mustafa Âlî, Helf Meclisi'ni Sokullu Mehmet Paşa'ya sunarken karşılığında terfi ve maddi destek beklediğini şöyle açıklamıştır:

Eyledim Zinde nâm-ı Paşa'ya

Sâ'atı haşre dek kıyâmete dek

Çok mudur himmet etse dirliğime

*Tâ otuz kırk bin ze'âmete dek*¹²

Fakat Mustafa Âlî umduğu terfi ve maddi desteği alamamış kendi ifadesiyle "*senin bunca ma'ârif-u kemâlâtla payitaht-ı aliyyede yerin yoktur*" denilerek Bosna Beylerbeyi Ferhat Paşa'nın divan kâtipliğine atanmıştır.¹³

II. Selim'in vefatına kadar yaklaşık sekiz yıl serhat boylarında kalan Mustafa Âlî, III. Murad'ın cülusu üzerine İstanbul'a gelmiş ve padişaha *Zübbetü't-Tevârih* adlı eserini takdim etmiştir. Fakat umduğu karşılığı yine alamamış ve yeniden Bosna'ya dönmüştür.¹⁴ Mustafa Âlî, Lala Mustafa Paşa'nın Gürcistan ve Şirvan seferine serdar tayin edilmesi üzerine Hoca Sadeddin Efendi'nin aracılığı ile yeniden Lala Mustafa Paşa'nın emrine girmiş ve onun divan kâtipliği görevine tayin olmuştur.¹⁵ İki yıl boyunca Lala Mustafa Paşa'ya başarılı şekilde hizmet eden Âlî, bu süre zarfında pek çok hadiseye bizzat şahit olmuş, çok sayıda mektubu ve fetihnameyi yazmıştır. Âlî, yapmış olduğu hizmetlerden dolayı öncelikle Lala Mustafa Paşa aracılığı ile defterdarlık görevi talebinde bulunmuş talebi karşılanmayınca da bizzat kendisi padişaktan nişancılık talebinde bulunmuştur. Fakat Âlî'nin her iki isteği de karşılanmamıştır.¹⁶

Mustafa Âlî, hamisi Lala Mustafa Paşa'nın görevden azledilmesi ve Sinan Paşa'nın serdarlığa tayini ile birlikte gözden düşmüş ve 1578-1579 tarihinde Halep Tımar Defterdarlığı ile görevlendirilmiştir.¹⁷ Halep'te

² Gelibolulu Mustafa Âlî, *Kühü'l-Ahbâr*, İstanbul 1285, IV. Rükun, s. 1.

³ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Nüşatü's-Selâtin*, Yeni Câmi ktb, nr.1014, s. 126a-b.

⁴ H.Mustafa Eravcı, "Gelibolulu Mustafa Âlî Ve "Heft Meclis" Adlı Eseri", *Tarih Okulu*, S. VI, Nisan 2010, s. 2.

⁵ Ahdî, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Halet Efendi eki ktb., nr.107, s. 155b.

⁶ Mustafa Âlî, *Nüşatü's-Selâtin*, s. 128b.

⁷ Mustafa Âlî, *age*, s. 379b-380; Nihal Atsız, *Âlî Bibliyografyası*, İstanbul 1968, s. 1.

⁸ Mustafa Âlî, *age*, s. 403a; Atsız, *age*, s. 2.

⁹ Ahmet Aydın, *Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Kühü'l-Ahbârı'nın IV. Rükününün Kaynakları*, Erzurum 2023, s. 3.

¹⁰ Atsız, *age*, s. 3; Bekir Kütükoğlu, "Âlî Mustafa Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul 1989, s. 411.

¹¹ Mustafa Âlî, *Nüşatü's-Selâtin*, s. 144a-b.

¹² Gelibolulu Mustafa Âlî, *Heft Meclisi*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi, nr.2086, s. 24b.

¹³ Mustafa Âlî, *Nüşatü's-Selâtin*, s. 144b.

¹⁴ Kütükoğlu, *agm*, s. 414.

¹⁵ Atsız, *age*, s. 4.

¹⁶ Mustafa Âlî, *Nüşatü's-Selâtin*, s. 163a.

¹⁷ Aydın, *age*, s. 4.

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ'NİN KÜNHÜ'L-AHBÂR'INDA YER ALAN OSMANLI DEVLET ADAMLARI

bulduğu zaman dilimini Âlî, yazar olarak çok verimli geçirmiştir. Halep'te ilk önce *Menşe'ül-İnşâ*'yı yazan Âlî sonrasında 1570 tarihinde *Rahatü'n-nüfus*'u gözden geçirmiş akabinde ise aynı yıl içerisinde *Tuhfetü's-sulehâ*, *Zübbetü't-tevârih*, *Hilyetü'r-ricâl* ve *Nusret-nâme* adlı eserlerini yazmıştır.¹⁸

1581 tarihinde Halep ve Arap askerleriyle birlikte Van hududunda görevlendirilen Âlî, sürekli halinden şikâyet ederek daha üst görevlere tayin edilmesi için devlet büyüklerine mektuplar yazmıştır. Fakat istediğini bir türlü elde edememiştir. Bir müddet sonra Üveys Paşa'nın vasıtasıyla İstanbul'a gelerek *Nusret-nâme* ve Şehzade Sultan Mehmed'in sünnet düğününde yazdığı *Câmi'ül-l-hubûr der Mecâlis-i sûr* adlı eserlerini padişaha takdim etmiştir. Nusret-nâme'si Padişah tarafından beğenilse de Âlî istediği terfi yine alamamış hatta Halep Defterdarlığı'ndan da azledilmiştir.¹⁹ İki yıl boyunca herhangi bir görevi bulunmayan Âlî, 1585 tarihinde Tebriz seferine gönderilen Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Erzurum Hazine Defterdarlığı'na tayin edilmiştir.²⁰ Altı ay Erzurum'da kalan Âlî akabinde Bağdat Mal Defterdarlığı'na tayin edilmiş ve buradan da bir müddet sonra azledilerek İstanbul'a dönmüştür.²¹

1587 tarihinde *Kava'idü'l-mecâlis* adlı eserini yazan Âlî, 1589 tarihinde Sivas Defterdarlığı'na tayin olunmuştur. Sivas'ta iken *Nevaridü'l-hikem* adlı eserini yazan Âlî yine buradayken *Riyazü's-sâlikin* adlı eserinin son düzeltmelerini yapmıştır.²² 1592 tarihinde Yeniçeri Kâtipliğine tayin edilen Âlî, 28 Ocak 1595 tarihinde III. Mehmed tahta cülus ederken Yeniçeri Kâtibi olarak cülus töreninde hazır bulunmuştur.

Âlî son döneminde yazmaya başladığı ve bu çalışmaya konu olan *Künhü'l-Ahbâr* adlı eserine bol kaynak bulabileceği ümidiyle Mısır Defterdarlığı'na tayin edilmek istese de kendisine önce Amasya Sancakbeyliği ve Rum Defterdarlığı verilmiş akabinde ise Kayseri'ye tayin olmuştur. Kayseri'de bulunduğu esnada *Mehâsinü'l-âdâb* adlı eserini yazmıştır. Kayseri'den hiç başlayamadığı Şam Beylerbeyliğine oradan da Cidde Beylerbeyliğine atanan Âlî, son eseri olan *Mevâ'idü'l-nefâis*'i Mekke'de tamamlamış 1008 Rabiulahir'de muhtemelen 1600 yılında Cidde'de vefat etmiştir.²³ Ömrünün son yılına kadar devlet hizmetinde görev yapan Âlî, bir türlü istediği yüksek mevkili terfiye nail olamamıştır.

2. Künhü'l-Ahbâr

Künhü'l-Ahbâr Mustafa Âlî'nin en önemli eseridir. Tarihlerin özeti manasına gelen Künhü'l-Ahbâr, muhtemelen 1591-1598 tarihleri arasında yazılmıştır. El yazma nüshası yaklaşık bin sayfa olan Künhü'l-Ahbâr dört rükünden meydana gelmektedir. Eserine mukaddime ile başlayan Âlî, birinci bölümde Hz. Âdem'den Hz. Yusuf'a kadar geçen peygamber ve hanedanlardan, ikinci bölümde Hz. İsa ve Hz. Muhammed'e kadar gelen peygamberlerden, sahabelerden, on iki imamdan ve İran hanedanlarından, üçüncü bölümde Emeviler ve Abbasiler dâhil çok sayıda Müslüman hanedanının tarihinden dördüncü bölümdeyse Osmanlı Devleti'nin zuhurundan 1598 tarihindeki Eğri seferine kadar ki hadiselerden, önemli devlet adamlarından, şair ve âlimlerden bahseder.

Künhü'l-Ahbâr, Osmanlı tarih yazıcılığındaki önemli bir merhaledir. Mustafa Âlî; İdris-i Bitlisi, Kemâlpaşazâde ve Hoca Sadeddin Efendi tarafından uygulanan tarihçilik anlayışını devam ettirmiştir. Bu minvalde Mustafa Âlî, Künhü'l-Ahbâr'ı kaleme alırken menkıbe ve rivayetlere dayanan tarih anlayışı yerine kaynaklara dayanan tarih anlayışını kendine rehber edinmiştir. Müellif bu anlamda bazıları bugün mevcut olmayan altı yüz civarında kaynaktan istifade etmiştir. Âlî dönemin bazı şair tezkirelerini ise bizzat duyarak eserinde zikretmiştir. Müellif eserinde devlet görevindeyken eriştiği birinci el kaynakları ve malumata dayanan bilgileri kullanmıştır. Âlî malumata dayanan bilgileri kullanırken önce kendisi tenkit etmiş daha sonra da yorumlayarak eserine derç etmiştir.

Gelibolulu Mustafa Âlî, Künhü'l-Ahbâr'ıyla Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bozulmaya dikkat çekmeye çalışmıştır. Âlî bu minvalde Osmanlı Devleti yöneticilerini ve aydın kesimini uyararak tekrar eski günlere dönmeyi amaçlamıştır. Yine Âlî önemli devlet adamlarının ve ulemanın hayatı hakkında bilgi vererek onların unutulmamasını sağlamış ve aynı zamanda Osmanlı biyografî geleneğine müstesna bir katkıda bulunmuştur.

3. Künhü'l-Ahbâr'da Yer Alan Devlet Adamları

Mustafa Âlî, Künhü'l-Ahbâr'ında Osmanlı padişahları, şehzadeleri, vezir-i azâmlar, vezirler, kadiaskerler, kadılar, ulemalar, şairler vb. çok sayıda devlet erkânı hakkında bilgi vermiştir. Çalışmada Âlî'nin eserinin dördüncü rükunda bulunan tüm devlet adamları tarafımızdan bilgisayar yardımıyla excell programına aktarılmıştır. Âlî'nin zikrettiği devlet adamları excelle aktarılırken de öncelikle isimleri, doğum yerleri ve

¹⁸ Atsız, *age*, s. 4.

¹⁹ Atsız, *age*, s. 4-5.

²⁰ Mustafa Âlî, *Künhü'l-Ahbâr*, s. 414b.

²¹ Mustafa Âlî, *age*, s. 417b.

²² Mustafa Âlî, *Nüshatü's-Selâtin*, s. 130a.

²³ Kütükoğlu, *agm*, s. 414.

meslekleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Âlî tarafından zikredilen 600'e yakın devlet adamı hakkında önemli biyografik bilgiler tespit edilmiştir.

Künhü'l-Ahbâr'ın dördüncü rûknü yukarıda da zikredildiği üzere 1598 Eğri seferine kadarki Osmanlı tarihi ve padişahları hakkında bilgi ihtiva etmektedir. Âlî tarafından ismi zikredilerek hakkında bilgi verilen tek padişah I. Murad Han'dır. Âlî eserinde Sultan Murad Han'ı "Murad nam ile müsemma üç şehriyar-ı kiti-sitanın evvelidir" şeklinde zikreder.²⁴ Âlî eserinde II. Mehmed Han'ın oğlu Şehzade Cem Sultan ve II. Bâyezîd Han'ın oğlu Şehzade Korkut Sultan'ın kısa biyografisine de değinmiştir. Âlî, Şehzade Cem Sultan'ın divanına malik olduğunu belirterek onun hakkında şu dörtlülüğü zikreder;

Taşlarla döğüntüp yürür âb-ı revân-ı gör

Rahm eyledi bu hâlîme kevn ü mekânı gör

Oldu yüzümün bürcacı ol zülf-i semene-sâ

Sühhâne kadîren çecala'le-leyla libâsen²⁵

Âlî, Şehzade Korkut Sultan hakkında ise Sultan Bâyezîd merhumun Sultan Selim'den mühter ve Sultan Ahmed'den gühter olan oğlu diyerek onun hakkında da eserine şu dörtlülüğü kaydetmiştir;

Tâc u kabâyî terk idüp, üryan olayın bir zemân

Gurbette seyrân eyleyüb mihmân olayın bir zamân

Ceng rebabun sohbeti mutrib tamâm oldu hemân

Bezm-i belâda ney gibi nâlan olayın bir zamân²⁶

Âlî, eserinde divan üyeliği yapan çok sayıda yüksek rütbeli devlet görevlisi hakkında da bilgi vermiştir. Âlî tarafından vezirlik ve vezir-i azamlık görevini ifa eden Mevlana Halil Hayrüddin Paşa (Orhan Gazi ve I. Murad devri), Veliyyü'd-din oğlu Ahmed Paşa (II. Mehmed devri), Hekim Yakup (II. Mehmed devri), Mevlana İbrahim bin Halil (II. Bâyezîd devri), Mevlana Sinaü'd-din Yusuf bin Hızır Bey (II. Mehmed devri) ve Mevlana Baraberos Hayreddin Paşa'nın önemli kaptanlarından biri olan ve *Miratü'l-Memalik*'in yazarı Seydi Ali Reis'in biyografisi de Âlî tarafından kaydedilmiştir. Âlî eserinde ayrıca Cem Sultan'ın defterdarları Haydar Çelebi ve Şâhidî'yle Sultan Bâyezîd oğlu Mehmed'in Kefe defterdarı Zihni, Sultan Bâyezîd'in Amasya'daki defterdarı Tâcî ve Sultan I. Selim devri defterdarı olan Mevlana Abdulvehhab hakkında da bilgi vermiştir.

Âlî, Künhü'l-Ahbâr'ında özellikle kadıasker, nişancı, müftü, şeyhülislâm gibi önemli makamlardaki ulemayla birlikte halk nazarında itibar görmüş çok sayıda ulemayı da eserinde zikretmiştir. Âlî'nin zikrettiği kadıasker, müftü ve şeyhülislamlar şunlardır;

Tablo 1. Künhü'l-Ahbâr'da Zikredilen Kadıasker/Şeyhülislâm, Müftü ve Nişancılar

İsim	Yaptığı Görevler
Cafer Çelebi İtaç Zade	Anadolu Kadıaskeri
Mevlana Ahmed	Manisa ve Bursa Kadılığı, Anadolu ve Rumeli Kadıaskeri
Mevlana Cafer Efendi	Anadolu Kadıaskeri
Mevlana Muhammed bin Güllük	Gelibolu kadısı, Bursa kadısı, Kadıasker, Anadolu Kadıaskeri
Mevlana Mecdü'd-din	Kadıasker
Mevlana Halil	İstanbul Kadısı, Anadolu Kadıaskeri, Rumeli Kadıaskeri
Mevlana Şeyh Muhammed bin İlyas	Mısır Kadısı, Anadolu Kadıaskeri, İstanbul Müftüsü, Rumeli Kadıaskeri,
Mevlana Muhyi'd-din bin Manisa Abdulkerim	İstanbul kadısı, Kadıasker, Şeyhülislâm
Mevlana Mahmud bin Şeyh Muhammed	Bursa kadısı, Anadolu Kadıaskeri
Mevlana Muhammed Şah bin Ali Yusuf Bali	Bursa Kadısı, İstanbul Kadısı, Arab biladı Kadıaskeri, Edirne Kadısı, Anadolu Kadıaskeri, Rumeli Kadıaskeri, Kadıasker
Mevlana Bahâü'd-din Şeyh Lutfullah	Kadıasker

²⁴ Mustafa Âlî, *Künhü'l Ahbâr*, s. 65.

²⁵ Mustafa Âlî, *age*, s. 192b.

²⁶ Mustafa Âlî, *age*, s. 182b.

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ'NİN KÜNHÜ'L-AHBÂR'INDA YER ALAN OSMANLI DEVLET ADAMLARI

Mevlana Şemsü'd-din Ahmed bin İsmail el Gürani	Kadıasker, Bursa Kadısı, Müftü,
Mevlana Muslihü'd-din Kastalani	Bursa, Edirne ve İstanbul Kadılığı, Mansure Askeri Kadılığı, Kadıasker
Mevlana Seyyidi Muhammed bin Muhammed	İstanbul Kadısı, Anadolu Kadıaskeri, Mısır Kadısı.
Mevlana Süleyman Çelebi	Mansure Askeri Kadısı
Şeyh Bedrü'd-din	Kazasker [Musa Çelebi'nin]
Molla Hüsvrev	Galata ve Üsküdar Kadısı
Mevlana Nurü'd-din	İstanbul Kadısı, Rumeli Kadıaskeri
Mevlana Abdulvasi bin Hızır	Bursa Kadısı, İstanbul Kadısı, Anadolu Kadıaskeri, Rumeli Kadıaskeri,
Mevlana Muslihü'd-din	Bursa Kadısı, Edirne Kadısı, Anadolu ve Rumeli Kazaskeri
Mevlana Muhammed bin Abdulkadir	Kahire Kadısı, Anadolu Mansure Askeri.
Mevlana Abdu'r-rahman bin Ali Mü'eyyed	Edirne Kadısı, Anadolu Kazaskeri, Rumeli Kazaskeri, Karaferye Kadılığı
Mevlana Âläü'd-din	Ankara Kadılığı, Bursa Kadılığı, Anadolu Kadıaskeri
Mevlana Rukneddin Muhammed Zeyrek	Bursa Kadısı, Edirne Kadısı, İstanbul Kadısı, Anadolu, Kazaskeri, Rumeli Kazaskeri, Kadıasker
Mevlana Muhammed Mahmud bin Muhammed	Anadolu Kazaskeri
Fatih'in nişancısı Mevlana Tacü'd-din Mevlana Hızır Şah	Nişancı
Kemâlpaşazâde	Edirne Kadısı, Anadolu Kazaskeri, İstanbul Müftüsü

Tablo 1'de zikredilen devlet adamları Âlî'nin biyografisine yer verdiği kadıasker, şeyhülislâm, müftü ve nişancılarından meydana gelmektedir. Kadıaskerlik makamına atanmayan kadılar tabloya dâhil edilmemiştir. Tablo incelendiği zaman kadıaskerlik makamına gelebilmek için öncelikle İznik, Bursa, Edirne, İstanbul kadılığı, Anadolu kadıaskerliği ve Rumeli kadıaskerliğinin yapılması gerektiği görülmektedir. Tabloda zikredilen birçok kadıasker zikredilen basamaklarda görev yaparak kadıaskerliğe terfi etmişlerdir. Tabloda zikredilen önemli kadıaskerlerden biri Mevlana İbrahim bin Halil'dir. Mevlana İbrahim, Çandarlı Halil Paşa'nın oğlu olup II. Bâyezîd Han zamanında Rumeli kadıaskerliği makamına tayin olunmuştur.²⁷ Yine Âlî tabloda yer alan ve II. Murad, II. Mehmed ve II. Bâyezîd devrinin önemli uleması arasında yer alan Mevlana Şemsü'd-din Ahmed bin İsmail el Gürani'nin hayatı ve saraydaki konumu hakkında da kıymetli malumatlar vermiştir.²⁸

Osmanlı Devleti'nin devlet teşkilatı Orhan Bey zamanından teşekkül ettirmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Orhan Bey zamanından itibaren hukuki uyumsuzlukları çözümlenmek için kadı tayin edilmeye başlanmıştır. Âlî, Kühü'l-Ahbâr'ında çok sayıda kadı hakkında bilgi vermiştir. Müellif eserinde genellikle ilgili kadının memleketi, hocaları ve görev yaptığı medreseler ve kadılıklar hakkında kısa ama önemli bilgiler vermiştir. Âlî tarafından zikredilen ve Osmanlı ülkesinde kadılık yapan devlet adamları şunlardır;

Tablo 2. Kühü'l-Ahbâr'da Zikredilen ve Kadılık Yapan Bazı Ulemalar

İsim	Nereli	Görevleri
Kınalızade Hasan Çelebi	...	Halep, Basra, Mısır, Edirne ve Bursa Kadılığı
Bâli-Zâde Âlî Çelebi	...	Manisa Müftülüğü ve Maraş Kadılığı
Mevlana Abdullâh Gazâlî Zâde	...	Selanik, Sudikisi, Eyüp, Galata Kadılığı, Kahire Evkâf Müfettişi
Mevlana Yakup	...	Bağdat Kadılığı
Mevlana Muhammed bin Ebu's-su'ud	...	Şam, Halep Kadılığı
Mevlana Şeh Muhammed İbnü Hazım	Karahisar	Kahire, Edirne ve İstanbul Kadılığı
Mevlana Muslihü'd-din bin Muhyi'd-din	...	Bursa, Edirne, İstanbul, Medine Kadılığı
Mevlana Salih bin Celâl Tokâti	...	Şam ve Mısır Zatü'l-ehram Kadılığı
Mevlana İsamü'd-din Ebu'l Hayr Ahmed bin Muslihü'd-din	...	Bursa, Halep ve İstanbul Kadılığı

²⁷ Mustafa Âlî, *age*, s. 138b-139.

²⁸ Mustafa Âlî, *age*, s. 226-228.

Mevlana Ebu's-suud Muhammed bin Mustafa	...	Bursa, ve İstanbul Kadılığı
Mevlana Mahmud	...	Kahire Kadılığı
Mevlana Âläü'd-din Emrullâh bin Muhammed	Isparta	Şam, Bursa, Edirne ve İstanbul Kadılığı
Mevlana Muhyi'd-din	...	Halep Kadılığı, Amasya Müftülüğü
Âli ümmi veled-zâde	...	Halep Kadılığı
Mevlana Kemâlu'd-din Dede Halife	Sonsa Kasabası	Diyâr-ı reb'a'ya Müftülüğü
Mevlana Abdülbaki bin Alaü'd-din Çelebi	...	Halep, Mekke, Bursa, Kahire Kadılığı
Mevlana Tâcü'd-din İbrahim bin Abdullah	...	Amasya Müftülüğü
Molla Ata'ullah Şah Selim	Birgi/Aydın	İstanbul Kadılığı
Mevlana Muhyi'd-din	...	Bağdat Kadılığı
Mevlana Şemsü'd-din Ahmet Karamani	...	Medine-i Münevvere Kadılığı
Mevlana Tacü'd-din Hamidi	Hamit vilayeti	Amasya Fetvası
Mevlana Mehemed bin Hasan	Samsun	Halep Kadılığı
Mevlana Abdurrahman	...	Medine ve Halep Kadılığı
İsamü'd-din Ebu'l-Hayr Ahmed bin Müslihü'd-din	...	Bursa ve İstanbul Kadılığı
Mevlana Hekim zade Muhiddin	...	Medine-i Münevvere Kadılığı
Mevlana Müslihü'd-din bin Hisâm	...	Bursa Müftüsü
Muhammed Şah bin Yegan	...	Bursa Kadılığı
Mevlana Şemsü'd-din Ahmed	...	Busra Kadılığı
Mevlana Yusuf bin Hüseyin	...	Bursa ve İstanbul Kadılığı
Mevlana Müslihü'd-din bin Evhadü'd-din	Yarhisar	İstanbul Kadılığı
Mevlana Gıyasü'd-din Paşa Çelebi	...	Amasya Müftülüğü
Mevlana Pir Ahmed Çelebi	...	Halep Kadılığı
Mevlana Ali bin Salih	...	Bursa Kadılığı,
Mevlana Şeyh Muhammed bin Kutbu'd-din Muhammed	...	Halep, Edirne, İstanbul Kadısı, Anadolu kadaskeri
Mevlana Muhyi'd-din	...	Bursa ve Edirne Kadılığı
Kasım Kadızade	Kastamonu	Bursa Kadılığı
Mevlana Kivâmü'd-din Ka'sım ibni Ahmed el Cemali	...	İstanbul Kadılığı
Molla Âläü'd-din Arabî	...	İstanbul Müftülüğü
Mevlana Seyyid İbrahim	Acemli	Amasya Müftülüğü
Hace Zade	...	Kestel, Edirne ve İstanbul Kadılığı, Bursa Müftülüğü
Molla Âläü'd-din	...	Bursa Kadılığı, Anadolu Mansure Askeri Kadılığı
Mevlana Sadullah bin İsa	Kastamonu	İstanbul Kadılığı, İstanbul Müftülüğü
Mevlana Yusuf	Gence	Amasya Müftülüğü
Mevlana Muhyi'd-din	Acemli	Edirne Kadılığı
Mevlana Şemsü'd-din Ahmed	...	Amasya Müftülüğü
Mevlana Muhammed bin Pir Muhammed Paşayı Cemali	...	Edirne Kadılığı
Mevlana Hızır Şah bin Âläü'd-din bin Hacı Hasan	...	Bazı kasabalarda kadılık yaptı.
Mevlana Muhammed bin Hacı Hasan	...	Kütahya Kadılığı
Mevlana Ahmed Paşa bin Veliyyü'ddin	...	Amid ve Amasya Kadılığı
Mevlana Hasan bin Abdussamed	Samsun	İstanbul Kadılığı
Mevlana Muhammed bin Zeyrek	...	Bazı kasabalarda Kadılık
Şeyh Muhyi'd-din	...	Çeşitli yerlerde Kadılık
Şeyh Abid Çelebi	...	Çeşitli yerlerde Kadılık
Mevlana Muhammed Bedrü'd-din	Sultanönü	Bursa Kadılığı
Mevlana Şemsü'd-din Ahmed	Bolu	Şam Kadılığı
Mevlana Fahru'd-din İsrafil Zade	...	Şam Kadılığı
Mevlana Fazlu'llah	...	Gökbüze kasabası Kadısı

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ'NİN KÜNHÜ'L-AHBÂR'INDA YER ALAN OSMANLI DEVLET ADAMLARI

Mevlana Âlaü'd-din İsfahani	...	Bazı kasabalarda Kadılık
Mevlana Kara Haydar	...	Halep Kadılığı
Mevlana Abdulkadir	...	Bursa Kadılığı, Anadolu Mansure Askeri Kadısı, İstanbul Müftülüğü
Mevlana Hasan Çelebi Aşcızade	Gelibolu	Bursa Kadılığı
Mevlana Muhammed	...	Dımaşk, Şam, Bursa ve Edirne Kadılığı
Mevlana Şemsü'd-din Ahmed	...	Şam Kadılığı
Mevlana Muhammed bin Abdullah	...	Dımaşk ve Mısır Kadılığı
Mevlana Şemsü'd-din Ahmed	...	Bursa Kadılığı
Mevlana Mahmud bin Abdullah	...	Edirne Kadılığı
Mevlana Ahizade Yusuf Çelebi	Aydın	Trabzon Müftülüğü
Mevlana Muhammed Yakub	...	Selanik ve Bursa Kadılığı
Mevlana Abdulkadir	...	Kahire Kadılığı
Mevlana Hızır Bey bin Celaü'd-din	Seferhisar	Seferhisar, İnegöl Kadısı ve İstanbul Kadılığı, İstanbulun ilk kadısı
Mevlana İbnü'l-Leys	...	Şam Kadılığı
Mevlana Ali bin Yusuf el-Fenari	...	Bursa Kadılığı, Kadıaskerlik, Rumeli Kadılığı
Mevlana Müslihü'd-din ibnü Birgi	...	Edirne Kadılığı
Mevlana Seyyidi	...	İstanbul Kadılığı
Mevlana Mehemed bin Hasan	...	Edirne Kadılığı
Mevlana Muhyi'd-din bin Âlaü'd-din el-Cemali	...	Edirne Kadılığı
Mevlana Mehemed Bin Hasan	Karaman	Bursa ve İstanbul Kadılığı, Anadolu Kadıaskerliği
Mevlana Muhammed bin Ali bin Yusuf Bali	...	Anadolu ve Rumeli Kadıaskeri, İstanbul Müftülüğü
Mevlana Abdulaziz	...	Halep kadısı, Amasya Müftülüğü
Mevlana Burhanü'd-din	...	Erzincan Kadılığı
Mevlana Âlaü'd-din El Yegani	...	Bursa Müftülüğü
Mevlana İshak Çelebi	Üsküb	Şam Kadılığı
Mevlana Yakub Paşa ibnü Hızır Bey	...	Bursa Kadılığı
Mevlana Muhyi'd-din	...	Mansure Askeri Kadılığı
Mevlana Karabalı	Aydın	Bursa Kadılığı
Mevlana Süleyman bin Ali	Karaman	Konya Kadılığı
Mevlana Husame'd-din bin Abdurrahman	...	Bursa Kadılığı
Mevlana İdris bin Kemâl	Kocaeli	Bursa Kadılığı
Mevlana Zeynü'd-din Muhammed bin Muhammed Paşa-i Fenari	...	Tire, Şam ve Halep Kadılığı
Mevlana Tacü'd-din İbrahim	...	Çubuk Kadılığı
Mevlana Şemsü'd-din Muhammed bin Hamza bin Muhammed el Fenari	Fenar	Bursa Kadılığı
Mevlana Yusuf	...	Amasya Müftülüğü
Mevlana Muhammed bin Abdurrahman	...	Kefe Kadılığı
Mevlana Müslihü'd-din	...	Halep ve Mekke Kadılığı
Mevlana Abdurrahman bin Muhammed	...	Kütahya Kadılığı
Mevlana Abdurrahim	...	İstanbul Kadılığı
Ahmed Paşa ibnü Hızır Bey	...	Üsküb Kadılığı
Mevlana Kıvamü'd-din Yusuf	Şiraz	Bağdat Kadılığı
Mevlana Bâyezîd Nakızî	...	Amasya Kadılığı
Mevlana Hasan Çelebi	Karasi	Bursa, Edirne ve İstanbul Kadılığı
Mevlana Sinanü'd-din	...	Amasya Müftülüğü
Mevlana Hidayetu'llah Yar Ali	Acem	Mekke Kadılığı
Şeyh Abdulkerim Nakî Şeyh	Kırmastı	Müftü
Mevlana İlyas bin Yahya bin Hamza-i Rumi	...	Merzifon Kadılığı ve Müftülüğü
Mevlana Yusuf	...	Bursa Kadılığı
Mevlana Abdullatif	Kastamonu	Edirne Kadılığı
Mevlana Yakub-i Seyyidi	...	Edirne Kadılığı

Mevlana Ahmed bin Nurü'd-din	...	Mısır Kadılığı
Muslihü'd-din bin Halil	Taşköprü	Halep Kadılığı
Mevlana Hamidü'd-din Bin Efdalü'd-din	...	Trablus ve Selanik Kadılığı

Tablo 2’de zikredilen devlet adamları Âli’nin biyografisine yer verdiği kadı ve kaza müftülerinden meydana gelmektedir. Tablo 2’nin Osmanlı ilmiye sistemi, kadılık makamı ve zikredilen şehirlerin tarihinin aydınlatılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Tabloya bakıldığı zaman Âli’nin verdiği bilgilerden kadı tayininde genellikle silsilenin takip edildiği yani öncelikle İznik, sonrasında Bursa, Edirne ve nihayetinde İstanbul kadılığına tayin yapıldığı görülmektedir. Tablo da zikredilen Mevlana Halil, Osmanlı Devleti’nin ilk kadısıdır. Âli bu hususu “Kara Halil cebren ta’yin olunmuş bu tarikle hidemât-ı mebrûreye duhül eyleyip devlete irtifa’ı şan bulmuş,... Cendereli Zade mezburun neslinden zuhura gelmiştir” şeklinde zikreder.²⁹ Mevlana Hızır Bey bin Celâü'd-din ise İstanbul şehrine tayin edilen ilk kadıdır. Âli, Mevlana Hızır Bey’in Rum diyarında Seferhisar’da doğduğunu ve Molla Yegan’ın öğrencisi olduğunu belirterek akabinde görevlendirildiği medreseler hakkında malumat vermiştir. Nihayetinde de Hızır Bey’in İstanbul kadılığını “Bi’l-ahire Sultan Mehmed İstanbul’u feth edip Mevlana’ı mezburu ana nasb etti. Akıbet sene selase ve sittin ve semanen mi’ehudüdunda vefat idüp orada defnedildi” şeklinde zikreder.³⁰

Gelibolulu Mustafa Âli Osmanlı tarihçiliğinin önemli mihenk taşlarından biridir. Âli, Künhü’l-Ahbâr’ı yazarken çok sayıda tarihçiden ve kaynaktan istifade etmiştir. Âli’nin eserinde tarihçi olarak kaydettiği ve eserlerini zikrettiği bazı tarihçiler şunlardır;

Tablo 3. Künhü’l-Ahbâr’da Zikredilen Bazı Tarihçiler

İsim	Nereli	Eseri
Firdevsî Rumî	Bursa	Süleymanname [Sultan Bâyezîd emriyle yazılmıştır]
Molla Hamî	Kastamonu	Molla Latifi Tezkiresi ve Mürettep divanı var.[Sultan Mehmed devri]
Ahmedî Da’i	Germiyan	Cengname/Ferahname [Süleyman Şah dönemi]
Aşık Çelebi	Prizren/Kosova	Meşahirü’l-Aras [II.Selim Han’a sunmuştur. Müellif bu eseri sayesinde kayd-ı hayat şartıyla Üsküp kadılığına atanmıştır]
Ahdî	Bağdat	Gülşen-i Şu’ârâ [Selim II devri]
Hoca Sadü’d-din Efendi	İstanbul	Tacü’t-Tevârih [Kuruluştan I. Selim devrine kadar olayları zidreden meşhur Osmanlı tarihi]
Mevlana İbnü’ş-Şeyhü’l Şebesteri	Acemli	60 beyitlik kasidesi var. Müellif kasidesinin I. beyitinde I. Süleyman’ın tahtacülusunu, II. beyitinde ise Rodos’un fethini zikreder.
Kemâlpaşazâde	...	Tevârih-i Âl-i Osman [II. Bâyezîd emriyle yazılan meşhur Osmanlı Tarihi]
İdrîs-i Bitlisî	Bitlis	Hest Bihişt [II. Bâyezîd emriyle Farsça yazılan meşhur Osmanlı tarihi]
Mevlana Ahmedî	...	İskendername
Mevlana Muslihü’d-din Lâri	Lâr/ Şiraz	Mir’âtü’l-edvâr [II. Selim Devri]
İbnü Arabşah	Acem	Timurname

Tablo 3’de yer alan tarihçiler Osmanlı tarihine kaynaklık yapan eserleri neşreden önemli müelliflerdir. Âli eserinde tabloda zikredilen müelliflerin kısa hayat hikâyeleri ve eserleri hakkında önemli bilgiler vermiştir. Yine müellif tabloda da belirtildiği üzere eserlerin muhteviyatı hakkında bilgi vermiş ve kime takdim edildiğini zikretmiştir. Âli eserinde ilk Osmanlı tarihçileri olan Aşıkpaşazade, Ruhî ve Neşrî’yi ismen zikretmekle birlikte Kemâlpaşazâde, İdris-i Bitlisi ve Hoca Sadettin hakkında detaylı malumat vermiştir.

Osmanlı Devleti’nde bilinen ilk medrese Orhan Bey zamanında İznik’te açılan İznik medresesidir. Devletin sınırlarının genişlemesiyle birlikte medrese sayısı artmış ve kısa süre içerisinde ülkenin birçok noktasında yeni medreseler açılmıştır. Âli’nin eseri Osmanlı ülkesinde açılan ve buralarda görevlendirilen müderrisler hakkında bilgi ihtiva etmesi bakımından da mühimdir. Zira Âli, Osmanlı ulemasından bahsederken onların görev yaptığı medreselerin isimlerini de zikretmiştir. Âli tarafından zikredilen medreseler şunlardır;

²⁹ Mustafa Âli, *age*, s. 52.

³⁰ Mustafa Âli, *age*, s. 229-232.

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ'NİN KÜNHÜ'L-AHBÂR'INDA YER ALAN OSMANLI DEVLET ADAMLARI

Tablo 4. Künhü'l-Ahbâr'da Zikredilen Medreseler

Ahmed Paşa Medresesi [Bursa]	Hoca Sinan Medresesi	Sivrihisar Medresesi
Ak Medrese [Ankara]	Hüdavend Hatun Medresesi [Konya]	Sultan Bâyezîd Han Medresesi [Amasya]
Ali Bey Medresesi [Edirne]	Hüseyniye Medresesi [Amasya]	Sultan Bâyezîd Han Medresesi [Edirne]
Ali Paşa Medresesi	Hüsrev Paşa Medresesi	Sultan Bâyezîd Han Manastır Medresesi [Bursa]
Amasya Medresesi	İbnü Hacı Hasan Medresesi [İstanbul]	Sultan Bâyezîd Han Medresesi [Bursa]
Atik Medresesi [Edirne]	İbrahim Paşa Medresesi [İstanbul]	Sultan Bâyezîd Han Medresesi [Edirne]
Ayasofya Medresesi	İnegöl Medresesi	Sultan Bâyezîd Han Medresesi [Edirne]
Balıkesir Medresesi	İsa Bey Medresesi [Bursa]	Sultan Bâyezîd Han Medresesi [İstanbul]
Bâyezîd Han Medresesi [Amasya]	İshakiye Medresesi [İnegöl]	Sultan Bâyezîd/Süleyman Medresesi [Dımaşk Şam]
Bâyezîd Han Medresesi [Bursa]	İznik Küçük Medrese	Sultan Mehmed Han Medresesi
Birgi Medresesi[Molla Ataullah Tarafından Yapıtılan]	İznik Medresesi	Sultan Mehmed Han Medresesi [Bursa]
Bolat Medresesi	Kalenderhâne Medresesi [İstanbul]	Sultan Murad Han Medresesi [Bursa]
Canbâziye Medresesi	Kalenderiye Medresesi [İstanbul]	Sultan Selim Han Medresesi
Celâliye Medresesi	Karaferiye Medresesi	Sultan Süleyman Han'ın Yapıtıldığı medresenin biri
Çankırı Medresesi	Karahisar Medresesi	Sultaniye Medresesi
Çendik Medresesi [Bursa]	Kestel Medresesi [Bursa]	Sultaniye Medresesi [Amasya]
Çifte Medrese [Edirne]	Komşu Medrese [Edirne]	Sultaniye Medresesi [Bursa]
Darü'l-Hadîs Medresesi [Edirne]	Kütahya Medresesi	Süleymaniye Medresesi [Bursa]
Darü'l-Kurrâ Medresesi [Molla Gürani'nin yaptırdığı]	Mahmud Paşa Medresesi [İstanbul]	Şah Melik Medresesi [Edirne]
Darü'l-Kurrâ Medresesi [Sadi Çelebi'nin inşa ettiği]	Manastır Medresesi [Bursa]	Taş Medrese [Edirne]
Davud Paşa Medresesi [İstanbul]	Manisa Medresesi	Tire Medresesi
Ebu Eyüp Ensari Medresesi [İstanbul]	Mehmed Paşa Medresesi	Tire Molla Arab Medresesi
Edirne Medresesi	Mehmed Han Medresesi [Bursa]	Trabzon Medresesi
Esediye Medresesi [Bursa]	Merzifon Medresesi	Üç Şerefeli Medrese [Edirne]
Eynehül İshak Paşa Medresesi	Mevlana Sirâcü'd-din Medresesi [Edirne]	Üsküp İshak Paşa Medresesi
Eyüp Ensârî Medresesine yakın bir yerde yaptırılan medrese	Molla Muhyiddin ibnü'l-el-Hac Hasan Medresesi [İstanbul]	Üsküp İshakiye Medresesi
Eyüp Medresesi	Mudurnu Medresesi	Üsküp Medresesi
Filiba Medresesi	Murad bin Orhan Gazi Medresesi [Bursa]	Vezir Davud Paşa Medresesi [İstanbul]
Gelibolu Medresesi	Murad Paşa Medresesi [İstanbul]	Vezir İbrahim Paşa Medresesi [İstanbul]
Gökbüze Medresesi [Vezir Mustafa Paşa tarafından yaptırılan]	Mustafa Paşa Medresesi [İstanbul]	Vezir Mehmed Paşa Medresesi
Gümüş Medresesi[Amasya Yakınlarında]	Orhan Gazi Medresesi [İznik]	Vezir Mustafa Paşa Medresesi
Hacı Hasan Medresesi [İstanbul]	Oruç Bey Medresesi[Dimetoka]	Vezir Mustafa Paşa Medresesi [İstanbul]
Halebiye Medresesi [Edirne]	Osmancık Medresesi	Yeni Medrese [Edirne]

Hançeriye Medresesi [Bursa]	Sahn-ı Seman Medreseleri [İstanbul]	Yıldırım Bâyezîd Medresesi [Bursa]
Harbiye Medresesi [Edirne]	Selim Han Medresesi [İstanbul]	Zincirli Medrese [Karaman]
Hayrud-din Hâce Medresesi [İstanbul]	Sivas Medresesi	

Tablo 4’de zikredilen medreseler incelenen kaynaktan çıkartılmıştır. Tablo’da belirtilen bazı medreselerin mükerrer olması muhtemeldir. Örneğin Tire Medresesiyle Tire Molla Arab Medresesinin aynı medreseler olması muhtemeldir. Tabloya bakıldığı zaman medreselerin çoğunlukla Bursa, Edirne ve İstanbul’da bulunduğu görülmektedir. Şüphesiz bunun sebebi de ilgili şehirlerin Osmanlı Devleti’ne başkentlik yapmasıdır. Edirne başkent olana kadar medreselerin çoğunluğunun Bursa’da olduğu ve Bursa’nın önemli bir ilim ve irfan merkezi olduğu hemen gözüktür. Edirne’nin başkent yapılmasından sonraysa şehirde çok sayıda medrese açılmıştır. İstanbul’un fethinden sonraysa Osmanlı padişahları, devlet adamları ve ulema tarafından şehirde çok sayıda medrese açılmıştır. Âlî eserinde medreselerin genel yapısı hakkında teferruata girmemiş sadece medresenin kim tarafından nerede yaptırıldığı hususu hakkında malumat vermiştir. Yine Âlî eserinde Osmanlı ulemasının kısa hayat hikâyesini anlatırken onların hangi medreseye ne kadar ücretle müderris tayin edildiğini de belirtmiştir. Tabloda belirtilen medreselerden biri olan İznik Medresesi Osmanlı Devleti tarafından açılan ilk medresedir. Âlî eserinde Mevlana Davudi Kayseri, Mevlana Tacü’-d-din İbrahim ve Mevlana Âlaü’-d-din Esved hakkında bilgi verirken ilgili müderrislerin İznik Medresesi’ne tayini hakkında da malumat vermiştir. Âlî müderrislerin medreselere tayini hususunda da son derece kıymetli bilgiler vermiştir. Bu bağlamda müderrislerin öncelikle taşrada göreve başladıkları sonrasında ise Bursa, Edirne ve İstanbul şehrindeki medreselere müderris olarak atandığını, büyük medreselere müderris tayin edilirken de bu silsilenin takip edildiğini zikretmiştir. Âlî, Osmanlı Devleti’nin en önemli medresesi olan Sahn-ı Seman’a yapılan atamaları “semanın birinde müderris”, Edirne Çifte Minareli Medrese’ye yapılanları ise “Çifte medresenin birinde müderris” şeklinde zikretmiştir.

Kühü’l-Ahbâr tarihçiler kadar edebiyatçılar içinde müstesna bir kaynaktır. Âlî eserinde devrin önemli şairlerini ve onlara ait dörtlüklerden örneklerde sunmuştur. Bu bakımdan Âlî’nin eseri Osmanlı edebiyatı hakkında da önemli bilgiler içermektedir. Çalışmada tespit edilen şairlerden bazıları şunlardır;

Tablo 5. Kühü’l-Ahbâr’da Zikredilen Bazı Şairler

İsim	Nereli	İsim	Nereli
Hilâlî	Bursa	Zarîfî	Göynük/Bursa
Süleyman Çelebi	...	Hâşimî	Acemli
Kandî-i Sozî	Siroz	Şâmî	Şam
Habibî	Acemli	Fîgânî Kâramânî	Karaman
Turâbî	Kastamonu	Ahdî	Edirne
Cemili	Türkistan	Cemâlî	Ya Bursa Ya Karaman
Şehdî	...	Niyazî	Bursa
Fehhârî	...	Hasan Mu’id	Karaferya/Yunanistan
Basirî	Acemli	Celîf	Bursa
Vîsâlî	Aydın	Hak-i Rûmî	Manastır/Rumili
Kâtibî	Bursa	Ezherî	Rum/ Akşehir doğumlu
Kebirî	Rumili	Zârî-i Üskübü	Üsküb
Fehhârî	Karaman	Aftâbı	Amasya
Ahî	Rumili Niğbolu	Kemâl-i ümmî	Larende/Karaman
Çâkerî	...	Şevkî	Edirne
Mestî	Edirne	Hârîrî	Bursa
Andelibi	...	Derûnî	...
Temennâyî	Kayseri	Muhtarî	Edirne
Mîhrî	Amasya	Mü’min	Prizren/Rumili
Sehi Bey	...	Fazlî	Kütahya?
Niyazî	Bursa	Sehî Bey	...
Molla Hâkî	Kastamonu	Hasbî	Gedüstan/Germiyan
Senayî	Kastamonu	Hayretî	Vardar Yenicesi /Rumili
Dâ’î	Kastamonu	Ahmedî	...
Mevlana Ahmedî	...	Ahdî	Bağdat
Behiştî	Karıştıran	Ahmedî	...
Emirî	...	Şâmî	Şam

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ'NİN KÜNHÜ'L-AHBÂR'INDA YER ALAN OSMANLI DEVLET ADAMLARI

Âlî'nin eserindeki dikkat çekici bir başka meslek erbabı da hekimlerdir. Âlî özellikle sarayda yer alan hekimler ve onların bazı tedavi yöntemleri hakkında bilgiler vermiştir. Âlî tarafından zikredilen bazı hekimler şunlardır;

Tablo 6. Künhü'l-Ahbâr'da Zikredilen Bazı Hekimler

İsim	Nereli	Hakkında
Şeyh Gıyasü'd-din bin İbrahim bin Şeyh Ahmed	Halep	İbn Mekkî'den Tıp ilmini öğrenmiştir. Kahire sultanının oğlunun hocalığını yapmıştır. Âlî, Şeyh Gıyasü'd-din'in tıpta hipokrat ve Kalinus-ı andırdığını belirtmiştir.
Hekim Sinan	...	Edirne ve İstanbul hastanelerinde görevli, Sultan Selim devrinde Saray Doktoru
Hekim Şah Muhammed	Kazvin	Aynı zamanda tefsir kitabı var
Mevlana Hayru'd-din Hızır	...	Atüfi diye meşhur. Cuma günleri İstanbul camilerinde Kuran tefsiri yapmıştır. Âlî'ye göretıp İlmiyle ilgili kitabı var
Hekim İshak	...	Molla Lütüfi Tokatî'nin öğrencisidir. İlk başlarda Hristiyan iken sonrasında Müslüman olmuştur.
Hekim Kutbu'd-din	...	Önceleri Acem padişahlarının veziriyken daha sonra Sultan Mehmed'in hizmetine girmiştir.
Hekim Yakub	...	Yahudi iken sonrasında Müslüman olmuştur. Sultan Mehmed devri saray doktorları arasındadır.
Mevlana Mahmud bin Kemâl	...	Ahi Çelebi diye meşhur. II. Bâyezîd devri saray doktoru ve baş tabibidir.
Hekim Arab	Arap	Sultan Mehmed devri doktoru.
Hekim Lari	Acem	Sultan Mehmed devri doktoru.
Mevlana Bedirü'd-din Et-Tabib	...	Lakabı Hüdüd. Saltanat sarayında tabib.

SONUÇ

Gelibolulu Mustafa Âlî 16. yüzyılın sonunda yaşamış önemli bir Osmanlı aydını ve aynı zamanda devlet adamıdır. Gençlik yıllarından itibaren daima kendisine daha yüksek görevleri layık gören Mustafa Âlî, istediği terfi bir türlü alamamış Yeniçeri kâtipliği, çeşitli vilayetlerde defterdarlık ve sancak beyliği görevleriyle yetinmiştir. Fakat buna rağmen Âlî yaşamına altmış civarında eser sığdırmıştır. Âlî'nin eserleri içerisindeki en müstesnası ise bu çalışmada incelenen Künhü'l-Ahbâr adlı eseridir. Künhü'l-Ahbâr müellif tarafından ömrünün son dönemlerinde neşr edilmiştir. Dört rükünden oluşan eserin dördüncü rüknü Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1598 tarihli Eğri seferine kadar ki olayları ihtiva eder.

Âlî eserinde bizzat şahit olduğu birçok hadise hakkında malumat verdiği gibi özellikle devlet hizmetinde görev yapan 600'e yakın devlet adamı hakkında son derece kıymetli bilgiler vermiştir. Bu çalışma da ilgili devlet adamları tasnif edilerek kadıasker, şeyhülislâm, müftü, kadı, tarihçi, şair ve hekimler şeklinde tablo halinde belirtilmiştir. Yine çalışmada Âlî tarafından zikredilen Osmanlı medreseleri tabloya aktarılmıştır. Çalışmayla birlikte tasnif edilerek tablo haline getirilen Osmanlı devlet adamlarının ve medreselerin bundan sonra yapılacak olan araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışmada Osmanlı bürokrasisinde tayin ve terfilerde silsilenin takip edildiği tespit edilmiştir. Bu minvalde kadıaskerlik makamına yapılan tayinlerde öncelikle taşra da sonrasında ise Bursa, Edirne ve İstanbul kadılığında akabinde ise Anadolu ve Rumeli kadıaskerliğinde görev yapanlar arasından çoğunlukla seçim yapıldığı anlaşılmaktadır. Benzer şekilde devletin en önemli eğitim kurumu olan Sahn-ı Seman medreselerine atamaların da genellikle Bursa, Edirne ve İstanbul medreselerinde görev yapan müderrisler arasından yapıldığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- AHDÎ, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, Halet Efendi eki ktb., nr.107.
- ATSIZ, Nihal, *Âli Biblioğrafyası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1968.
- AYDIN, Ahmet, *Gelibolulu Mustafa Âli'nin Kühü'l-Ahbârı'nın IV. Rükünün Kaynakları*, Fenomen Yayınevi, Erzurum 2023.
- ERAVCI, Hacı Mustafa, *Âli's Nusret-nâme*, Edinburgh Üniversitesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İngiltere 1998.
- ERAVCI, Hacı Mustafa, "Gelibolulu Mustafa 'Âli ve "Heft Meclis" Adlı Eseri", *Tarih Okulu*, S.VI, Nisan 2010, ss.1-16.
- FLEİSCHER, Cornell Hugh, *Tarihçi Mustafa Âli*, Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati, Çev. Ayla Ortaç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Gelibolulu Mustafa Âli, *Heft Meclisi*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi, nr.2086.
- Gelibolulu Mustafa Âli, *Kühü'l Ahbâr*, IV. Rükun, İstanbul 1285.
- Gelibolulu Mustafa Âli, *Nüshatü's-Selâtin*, Yeni Câmi ktb, nr.1014.
- İSEN, Mustafa, *Gelibolulu Mustafa Âli*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.
- İSEN, Mustafa, *Gelibolulu Âli, Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir, "Âli Mustafa Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul 1989, ss.414-416.
- TİETZE, Andreas, *Mustafa Âli's Description of Cairo of 1599*, Wien 1975.

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

**GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ'NİN KÛNHÛ'L-AHBÂR'INDA YER ALAN OSMANLI DEVLET
ADAMLARI**